

OJCIEC JAKO ORGANIZATOR CZASU WOLNEGO¹

MIKOŁAJ GĘBKA

ABSTRACT. Gębka Mikołaj, *Ojciec jako organizator czasu wolnego* (The father as the free time organiser). *Młodzież a rodzina. Roczniki Socjologii Rodziny*, XIX, Poznań 2008-2009. Adam Mickiewicz University Press, pp. 109-131. ISBN 978-83-232-2138-8. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Mikołaj Gębka, Instytut Socjologii, Wyższa Szkoła Gospodarki (Institute of Sociology, The University of Economy), ul. Powstańców Wielkopolskich 2, 85-090 Bydgoszcz, Poland.

Do najważniejszych elementów w ramach wiązki zadań tworzących rolę ojcowską należą wychowanie dzieci i materialne utrzymanie rodziny². Drugie z wymienionych zadań – pomimo zmian, jakie dokonały się we współczesnym społeczeństwie (jak chociażby wejście kobiet-matek na rynek pracy i podjęcie przez nie roli współżywiciele rodziny, a w pewnych sytuacjach nawet głównego żywiciela) wydaje się nadal być jednym z najważniejszych wyznaczników tożsamości mężczyzny-ojca. Jednakże rola żywiciela jest niezwykle absorbująca, wymaga od osoby realizującej ją poświęcenia dużej ilości czasu i energii, co niewątpliwie odbija się na poziomie zaangażowania w realizację innych zadań rodzinnych. Widać to już chociażby w przypadku drugiego z wymienionych na wstępie elementów – wychowania. Jak-

¹ Artykuł niniejszy opiera się na wybranych fragmentach niepublikowanej rozprawy doktorskiej pt. *Společna rola ojca*, Poznań 2008.

² Sytuując wychowanie dzieci i utrzymanie rodziny na pierwszych miejscach pod względem wagi zadania, opieram się na wynikach badań własnych, uzyskanych w trakcie przygotowania rozprawy doktorskiej pt. *Společna rola ojca*, ale także na analizie literatury przedmiotu. Jeśli chodzi o zestaw zadań tworzących ową więź, to został on stworzony w nawiązaniu do koncepcji funkcji rodziny Z. Tyszki (por. np. Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1974). W zestawie tym zostały wyróżnione m.in. role wychowawcy, opiekuna, żywiciela i współprowadzącego gospodarstwo domowe, rola władcy i decydenta czy rola rodziciela. O tej ostatniej szerzej pisałem w artykule pt. *Ojciec jako rodziciel*, (w:) „Roczniki Socjologii Rodziny”, tom XVIII (2007).

kolwiek ojcowie³ uważają je za bardzo ważny element swej roli, jednakże w praktyce należy ono do zadań realizowanych raczej przez matki niż ojców, o czym świadczy chociażby fakt, że to matki utrzymują kontakt ze szkołą (np. chodzą na wywiadówki).

Również inne zadania tworzące rolę ojcowską, chociaż w świadomości badanych przez mnie ojców są dość ważne i w większości przypadków były przez nich oceniane jako wspólne zadania ojców i matek, a nie jako zadania zdominowane przez któregoś z rodziców⁴, w praktyce częściej realizowane są przez matki (które są opiekunkami, powierniczkami dzieci etc.). Co więcej, matki bardzo często podejmują zadania wcześniej zarezerwowane dla ojców (np. związane z władzą w rodzinie). Mając na uwadze powyższe kwestie, można postawić pytanie o to, czy istnieje jeszcze jakiś obszar roli rodzicielskiej, który może stanowić przestrzeń dla głębszej relacji ojca z dzieckiem? Czy ojciec może w jakiś sposób nadrobić to, co stracił, bądź zrekompensować to, co zaniedbał lub zaprzepaścił, wycofując się z pewnych tradycyjnych zadań ojcowskich czy też w zbyt małym stopniu angażując się w zadania przypisywane tradycyjnie matce? Czy jest taki obszar, w którym może choćby po części realizować również inne zadania (jak chociażby opiekuńcze i wychowawcze)? Wydaje się, że na powyższe pytania można odpowiedzieć twierdząco w odniesieniu do ojcowskiej roli organizatora czasu wolnego. Dlatego w niniejszym artykule chciałbym przyrzeć się właśnie temu elementowi wiązki tworzącej rolę ojcowską, nawiązując również do innego elementu tej wiązki, który jest dość mocno związany z organizowaniem czasu wolnego, wypoczynkiem czy rekreacją. Chodzi mianowicie o rolę przekaziciela kultury.

Rola organizatora czasu wolnego wiąże się przede wszystkim z rekreacyjno-towarzystką funkcją rodziny (jeśli odwołać się tu do zestawu funkcji rodziny zaproponowanego przez Z. Tyszkę), jednak można zauważyć w niej również elementy funkcji socjalizacyjno-wychowawczej oraz funkcji kulturalnej. Te dwie ostatnie funkcje zostały przywołane ze względu na to, iż czynności, które nastawione są na odpoczynek i zabawę, mogą równocześnie przyczyniać się do rozwoju dziecka. Mogą również wiązać się z różnymi formami uczestnictwa w życiu kulturalnym. Istnieje bardzo szeroki wachlarz możliwości realizacji roli organizatora czasu wolnego: różnego rodzaju zabawy (ruchowe, tematyczne, przy wykorzystaniu zabawek

³ W badaniach, do których będę się odwoływał w tym artykule, brało udział 299 ojców mieszkających w Poznaniu. Należeli oni do trzech kategorii wieku – ojców młodszych (do 40 roku życia; 100 respondentów); ojców w średnim wieku (40-60 lat, 101 respondentów) oraz ojców starszych (powyżej 60. roku życia, 98 respondentów). Wszyscy odgrywali rolę ojca w rodzinach pełnych (sformalizowanych, ew. nieformalnych), względnie w rodzinach niepełnych, ale składających się z ojca i dzieci.

⁴ Wyjątkami były dwa zadania: utrzymanie, będące zdecydowanie domeną ojcowską oraz opieka i pielęgnacja, dość wyraźnie przypisywana matkom.

etc.), czytanie książek, oglądanie telewizji, słuchanie muzyki (czyli różne formy uczestnictwa w kulturze w obrębie domu rodzinnego), rozmaite rodzaje aktywności fizycznej – zarówno zwykle spacer, jak i uprawianie różnych dyscyplin sportu (a także, choć to już niekoniecznie – aktywność fizyczna, kibicowanie wydarzeniom sportowym), różne formy turystyki (wycieczki, wyjazdy na wakacje etc.). Może to być udział w wydarzeniach kulturalnych (koncerty, wystawy, przedstawienia teatralne, seanse w kinie). Może być to wspólne realizowanie hobby czy wizyty u rodziny lub znajomych. Powyższa lista z pewnością nie wyczerpuje wszystkich możliwości wspólnego spędzania czasu, które mają charakter odpoczynku i przyjemności, ale pokazuje jak szeroki jest tu wybór.

Można powiedzieć, że udział ojca w opiece nad dzieckiem i w zabawie jest tym większy, im starsze jest dziecko, co zresztą zgodne jest z obserwacjami, które wskazują, iż wraz z wiekiem dziecka zmniejsza się rola matki (maksymalna na początku), a zwiększa rola ojca, by około siódmego roku życia dziecka nastąpiło zrównanie znaczenia tych ról⁵ (oczywiście przy założeniu, że ojciec ma czas i chęć, aby się angażować).

Już w najwcześniejszym okresie życia potomka udział ojca w zabawach ma istotne znaczenie dla dziecka i jego rozwoju, bowiem jeśli chodzi o kontakty rodziców z potomkiem, kontakty matka-dziecko mają najczęściej charakter opiekuńczy, natomiast w przypadku relacji ojciec-dziecko są one najczęściej właśnie zabawą. Takie zresztą motywacje są przypisywane rodzicom w przypadku brania dziecka na ręce. Trudno powiedzieć, czy ojcowie poświęcają na zabawę z dziećmi więcej (czy mniej) czasu niż matki (niektórzy autorzy twierdzą, iż jeśli rozpatrywać ilość zabawy w wartościach bezwzględnych, to wówczas przewagę mają matki, natomiast jeśli rozpatrywać to jako procent czasu w ogóle poświęconego dziecku, przewagę ma ojciec), jednak ich zaangażowanie w zabawę jest bardziej zauważalne. Zabawa ta przyczynia się do rozwoju dziecka, ponieważ nawet gwałtowne ojcowskie zabawy (np. robienie dziecku karuzeli) stanowią nawiązanie do potrzeby aktywności mięśniowej u dzieci, umożliwiają poznanie i wykorzystanie możliwości własnego ciała. Analiza rodzajów zabaw pokazuje, iż ojcowie częściej podejmują zabawy o charakterze ruchowym, a matki – tematyczne, naśladowcze czy dydaktyczne⁶.

⁵ Por. M. Matuszewska, *Rola rodzinne młodych dorosłych jako źródło doświadczeń i zmian rozwojowych jednostki*, (w:) „Roczniki Socjologii Rodziny”, Tom VII (1995); J. Rembowski, *Postawy dzieci wobec rodziców i innych członków rodziny*, Gdańsk 1971; A. Jaworowska, *Specyfika roli ojca: różnice między matką a ojcem w zakresie funkcjonowania w rolach rodzicielskich (przegląd badań)*, (w:) „Psychologia Wychowawcza”, nr 1/1986.

⁶ Por. A. Jaworowska, *Specyfika roli ojca: różnice między matką a ojcem w zakresie funkcjonowania w rolach rodzicielskich (przegląd badań)*, (w:) „Psychologia Wychowawcza”, nr 1/1986; G. Sochaczewska, *Rola ojca i dziadka*, (w:) „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 5/1987.

Jeśli chodzi o dzieci w starszym wieku, zauważalne są w ramach roli organizatora czasu wolnego także zadania związane z funkcją kulturalną. Formą rekreacji może bowiem być uczestnictwo w życiu kulturalnym (np. wizyta w teatrze czy kinie). Jednak wyniki badań pokazują, że z zaangażowaniem ojca w tej dziedzinie nie było i nie jest najlepiej (w porównaniu z matką). Dla przykładu można przywołać wyniki z lat siedemdziesiątych, odnoszące się do badań nad dziećmi w wieku szkolnym. Otóż jeśli chodzi o uczestnictwo w widowiskach czy chodzenie do kina lub teatru, to prawie 2,5 razy częściej aktywności te miały miejsce w towarzystwie matki niż ojca (odpowiednio 11,3% z ojcem i 24,8% z matką). Niemniej trzeba pamiętać, że ogólnie uczestnictwo w kulturze nie jest zbyt wysokie⁷, dlatego trudno, by właśnie w ten sposób realizowana była rola ojca jako organizatora czasu wolnego i wypoczynku.

Z kolei według badań CBOS⁸ z połowy lat dziewięćdziesiątych, w których pytano o aktywność czysto rekreacyjną (np. spacer, wizyta w wesołym miasteczku, wyjście na lody), co piąty ojciec nie miał na to czasu (w ogóle lub prawie w ogóle), również co piąty znajdował czas na taką aktywność kilka razy w tygodniu. 40% starało się nadrobić braki w tej dziedzinie w niedziele i dni wolne od pracy. Jednak codziennie mogło (lub chciało) pozwolić sobie na nią zaledwie 15% ojców (a więc o połowę mniej niż matek). Wydaje się, że dość popularną formą mogą natomiast być wspólne wyjścia do znajomych lub rodziny, bowiem taką formę spędzania czasu przynajmniej raz w tygodniu wymieniał w badaniach mniej więcej co dziesiąty respondent. Również tylko co dziesiąty ani razu w roku nie odwiedzał znajomych⁹. Wyniki te odnoszą się wprawdzie nie bezpośrednio do ojców, ale do wszystkich Polaków, jednak znaczna część musi uczestniczyć w takich spotkaniach razem z dziećmi.

Jakkolwiek paleta możliwości jest szeroka, to ojcowie nie wszystkie z nich wykorzystują, przy czym szczególnie zaniedbane wydaje się uczestnictwo w życiu kulturalnym. Można sądzić, że pewne ograniczenia w realizacji niniejszej roli pojawiają się ze względu na ilość czasu, jaką dysponują ojcowie, ale też na koszty, które dochodzą w przypadku niektórych form spędzania czasu (np. koszt zakupu biletów).

⁷ Por. A. Dodziuk-Lityńska, D. Markowska, *Współczesne rodziny w Polsce*, Warszawa 1975; Komunikat z badań TNS OBOP *Gdzie częściej chodzimy: na mecz czy do muzeum?*, Warszawa 2000.

⁸ Por. Komunikat z badań CBOS *Wychowanie i opieka nad dziećmi w polskich rodzinach*, Warszawa 1995.

⁹ Por. Komunikat z badań TNS OBOP *Gdzie...*, dz. cyt. Dla porównania kolejnych form spędzania czasu, takich jak udział w imprezach folklorystycznych i artystycznych oraz wyjście do kina, nie realizowała ani razu w ciągu roku już niemal połowa badanych.

Niewątpliwie w hierarchii ważności ról ojcowskich rola organizatora czasu wolnego nie należy do tych najważniejszych, o czym przekonują również wyniki badań zaprezentowane dalej. Niemniej może to być rola tylko pozornie mniej ważna, ponieważ daje ona ojcom możliwość pewnej rekompensaty za zaniedbania w innych rolach ojcowskich. Realizując ją, ojcowie muszą bowiem poświęcić dziecku czas i zainteresowanie, a przy okazji mogą też realizować inne role (np. wychowawcy, opiekuna). Warto w tym miejscu poczynić pewną uwagę odnośnie do sposobów ujmowania roli społecznej, jakie będą się pojawiały w dalszej części artykułu, a które zostały już zasygnalizowane powyżej. Otóż rolę społeczną można rozpatrywać na płaszczyźnie oczekiwań, jakie są kierowane pod adresem osoby zajmującej określoną pozycję społeczną. Chodzi tu o oczekiwania pod adresem aktora społecznego ze strony szeroko rozumianego społeczeństwa. Chodzi również o oczekiwania partnerów wobec których aktor odgrywa swą rolę (a którzy mogą być też przekazicielami oczekiwań ogólnospołecznych). Jest to zewnętrzna w stosunku do jednostki płaszczyzna roli, choć może być przez jednostkę świadomie odczytywana, rejestrowana. Po drugie, rola może być analizowana na płaszczyźnie subiektywnej – na płaszczyźnie koncepcji, pewnego wyobrażenia dotyczącego swych zadań i swej aktywności, jakie wytwarza jednostka zajmująca pewną pozycję społeczną. Trzecią wreszcie płaszczyzną jest płaszczyzna faktycznej realizacji zadań. Za H. Białyszewskim można owe płaszczyzny określić jako role-żądania, role-koncepcje oraz role-spełnienia¹⁰.

Podejmując się analizy roli ojca w rodzinie, nawiązywałem do koncepcji współczynnika humanistycznego F. Znanieckiego¹¹, nakazującej zwracać szczególną uwagę na to, jak widzą rzeczywistość aktorzy społeczni – rzeczywistość, która zawsze jest czyjaś, a nie obiektywna. W związku z powyższym największą wagę – jak sądzę – należy przypisać rolowym koncepcjom, jakie wytwarzają aktorzy je odgrywający. Jednakże również pozostałe obszary roli mogą być ujmowane w sposób subiektywny – jeśli chodzi o role-żądania można mówić o tym w sytuacji, gdy owe oczekiwania

¹⁰ Por. D.J. Levinson, *Rola, osobowość i struktura społeczna*, (w:) J. Szmatka, *Elementy mikro-socjologii (Wybór tekstów)*, Kraków 1979; H. Białyszewski, *Rola społeczna jako kategoria struktury*, (w:) „*Studia Socjologiczne*”, nr 1(24) / 1967; J. Szmatka, *Małe struktury społeczne. Wstęp do mikro-socjologii strukturalnej*, Warszawa 1989; J. Szmatka, *Próba strukturalistycznej koncepcji małej grupy społecznej*, (w:) I. Machaj, *Małe struktury społeczne*, Lublin 1999; J. Szmatka, *Struktury pośredniczące I – instrumentalne i ekspresyjne role społeczne*, (w:) I. Machaj, *Małe struktury społeczne*, Lublin 1999.

¹¹ Por. F. Znaniecki, *Społeczne role uczonych*, Warszawa 1984; F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001; F. Znaniecki, *Wstęp do socjologii*, Warszawa 1988; F. Znaniecki, *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971; F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa 1974.

są prezentowane w sposób, w jaki odczytują je jednostki, do których są one skierowane, natomiast w przypadku ról-spełnień – w deklaracjach dotyczących ich realizacji.

Analizę chciałbym rozpocząć od płaszczyzny obiektywnej, a więc ról-żądań. Respondenci zostali zapytani, jakie oczekiwania są kierowane pod ich adresem jako ojców. Zostały wyróżnione trzy źródła oczekiwań, o których wypowiadali się respondenci – oczekiwania dotyczące roli ojca ogólnie, oczekiwania matek oraz oczekiwania dzieci. Jednakże, kiedy mowa jest o ogólnych oczekiwaniach wobec ojcostwa, trzeba najpierw wskazać na pewne ich źródła oraz na doświadczenia pozwalające takie oczekiwania zidentyfikować. Źródła można odnaleźć w prawie, religii, literaturze (czy szerzej – kulturze), zwyczajach. Jednym z ważniejszych źródeł wiedzy o rolach rodzinnych (a więc również o oczekiwaniach) jest życie rodzinne

Tabela 1

Najważniejsze formy aktywności opiekuńczej ojców respondentów¹²

Ojcowie młodzi		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowie starsi	
Forma aktywności	%	Forma aktywności	%	Forma aktywności	%
1. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	25,9	1. Spacerzy	19,3	1. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	10,1
2. Zabawy, gry	22,4	2. Zabawy, gry	14,8	2. Zabawy, gry	(8,9)
3. Spacerzy	11,8	3. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	12,5	3. Spacerzy	(6,3)
----	----	----	----	4. Kontrolowanie, dyscyplinowanie, karanie	(6,3)
N=85		N=88		N=79	

i doświadczenia z nim związane. Dlatego respondenci byli pytani o ich relacje z własnymi ojcami oraz doświadczenia wyniesione z nich. Jednym

¹² Wprawdzie na dwie ostatnie kwestie wskazało mniej niż 10% respondentów z tej kategorii wieku, jednak zostały tu przywołane ze względu na fakt, że były one następne w kolejności, a tworzyły taki sam zestaw jak w dwóch pozostałych kategoriach wieku. Dodatkowo wymienione zostały czynności kontrolno-wychowawcze, ze względu na taki sam odsetek wskazań, co w przypadku spacerów.

z poruszonych elementów było zaangażowanie ich ojców w działania o charakterze opiekuńczo-wychowawczym. Zauważało takie zaangażowanie trzy czwarte ojców młodszych, prawie dwie trzecie ojców w wieku średnim i połowa ojców starszych. Jednak znaczny odsetek respondentów nie potrafił sprecyzować, na czym polegał udział ojca w opiece i wychowaniu (23,5% ojców młodszych, 38,6% ojców w wieku średnim i 50,6% ojców starszych). Najważniejsze formy zaangażowania opiekuńczo-wychowawczego ojców respondentów przedstawia tabela nr 1 (najważniejsze, czyli takie, które wskazało przynajmniej 10% badanych w danej kategorii wieku; uwzględniono odpowiedzi respondentów, którzy wychowali się w rodzinach z obecnym ojcem - N=252).

Widać tutaj, że jakkolwiek dość istotnym elementem było zainteresowanie nauką i sprawami szkolnymi, to pozostałe najważniejsze formy wiązały się z rozrywką, rekreacją i wypoczynkiem, chociaż również w trakcie ich realizacji mogły zachodzić oddziaływania wychowawcze. Jeśli chodzi o czas, jaki respondenci spędzali¹³ razem ze swoim ojcem, to w ich wspomnieniach dominowały właśnie rekreacyjno-rozrywkowe formy aktywności. Niemal połowa odpowiadających na pytanie o sposób spędzania czasu wskazała na różnorodną aktywność rekreacyjną, taką jak uprawianie sportu, wycieczki, spacer i tym podobne formy wypoczynku (niemal 60% ojców młodszych, połowa ojców w wieku średnim i co trzeci z ojców starszych). Mniej więcej co szósty odpowiadający wymieniał różnego rodzaju gry i zabawy (co czwarty z ojców młodszych i co dziesiąty z pozostałych kategorii wieku). Wśród innych form rekreacyjnego spędzania czasu respondenci przywoływali również udział w imprezach sportowych (wspólne kibicowanie), wizyty w kinie, teatrze czy muzeach, spotkania towarzyskie i rodzinne czy wspólne słuchanie radia bądź oglądanie telewizji. Mniej niż 30% ojców wskazało natomiast, jako formę spędzania czasu ze swoim ojcem, wspólną pracę w domu bądź ogrodzie, przy czym najczęściej na taką formę spędzania czasu wskazywali ojcowie starsi (43%, co plasowało tę aktywność na pierwszym miejscu w tej kategorii wieku), natomiast wśród ojców młodszych przywołało ją zaledwie nieco ponad 16% odpowiadających. Około 15% respondentów wymieniało wspólne rozmowy i wysłuchiwanie wspomnień ojców (co piąty ojciec w średnim wieku i co dziesiąty z pozostałych kategorii wieku).

¹³ Oprócz odpowiedzi respondentów, którzy wychowali się w rodzinach z obecnym ojcem, uwzględniono również odpowiedzi respondentów, którzy, mimo że wychowywali się w rodzinach bez ojca, to jednak mieli z nim kontakt (N=270).

Tabela 2

Sposoby spędzania czasu z własnym ojcem

Sposoby spędzania czasu	Odsetek ojców – ogółem	Odsetek ojców młod- szych	Odsetek ojców w średnim wieku	Odsetek ojców star- szych
Rekreacja, sport, wy- cieczki, spacerzy	47,8%	58,2%	48,9%	35,3%
Praca w domu, ogro- dzie	28,9%	16,5%	28,7%	42,4%
Zabawy, gry	15,6%	26,4%	9,6%	10,6%
Rozmowy, wspomnie- nia	14,8%	12,1%	20,2%	11,8%
Mecze, imprezy spor- towe	5,9%	7,7%	9,6%	-
Film, kino, teatr, mu- zeum	5,2%	4,4%	9,6%	1,2%
Nauka	5,2%	7,7%	7,4%	-
Spotkania rodzinne, towarzyskie	5,2%	3,3%	5,3%	7,1%
Oglądanie TV, słucha- nie radia	3,0%	4,4%	2,1%	2,4%
Posiłki	3,0%	2,2%	3,2%	3,5%
Życie codzienne w domu	2,6%	3,3%	-	4,7%
Czytanie	2,6%	3,3%	2,1%	2,4%
Różne	1,5%	3,3%	1,1%	-
Religia	1,5%	-	1,1%	3,5%
Troska o rozwój kultu- ralno-muzyczny	1,1%	-	1,1%	2,4%
Hobby	0,7%	2,2%	-	-
Święta, uroczystości	0,7%	-	2,1%	-
Nie miał czasu	5,6%	4,4%	7,4%	4,7%
Inne	3,3%	4,4%	1,1%	4,7%
N	270	91	94	85

Respondenci mieli zatem duże możliwości obserwacji własnego ojca jako osoby organizującej lub współorganizującej ich czas wolny (a przynajmniej uczestniczącej razem z nimi w rekreacji). Jednakże doświadczenia te niekoniecznie owocowały odkrywaniem przez respondentów oczekiwań dotyczących tego obszaru aktywności, kierowanych pod ich adresem. Respondenci wśród oczekiwań ogólnych nie wymieniali zadań związanych z rekreacją i spędzaniem czasu wolnego, a także z uczestnictwem w życiu kulturalnym. Kwestie te pojawiały się ewentualnie w sposób marginalny i pośredni, gdy respondenci wspominali o poświęcaniu dzieciom czasu,

który może być wykorzystany na aktywność rekreacyjną, ale może być wykorzystany również inaczej).

W przypadku oczekiwań, jakie – zdaniem respondentów – kierowały pod ich adresem matki ich dzieci, wątek zabawy i rozrywki został już zasygnalizowany. Odsetek przywołujących takie zadanie wynosił 6,4% wszystkich respondentów (a w poszczególnych kategoriach wieku wyniki wahały się od 7% ojców młodszych do 5,9% ojców w średnim wieku). Nie wspomniano natomiast o zadaniach związanych z uczestnictwem w życiu kulturalnym. Zdecydowanie więcej wskazań na zabawę i rekreację można było znaleźć w ocenach dotyczących oczekiwań kierowanych pod adresem respondentów przez ich dzieci. Elementy te pojawiły się w wypowiedziach 15% wszystkich badanych (w przypadku ojców młodszych odsetek ten wynosił 17%). Wytlumaczeniem względnej popularności zabawy i rozrywki w odpowiedziach ojców młodszych może być fakt, iż na bieżąco realizują oni zadania związane z niniejszym oczekiwaniem.

Można zatem powiedzieć, że zadania związane z zabawą, rekreacją i wypoczynkiem były wśród oczekiwań zauważane dość rzadko¹⁴. Trzeba jednak zauważyć, iż pytania o oczekiwania były pytaniami otwartymi, które nie sugerowały respondentom możliwych odpowiedzi, w związku z tym ujęcie tego zadania w odpowiedziach świadczy, że ojcowie jednak do pewnego stopnia zauważali je.

Drugi obszar roli brany pod uwagę w badaniach to role-koncepcje, a więc pewne wyobrażenia, jakie o własnej roli wytwarzają jej odtwórcy. Aby rozpoznać umiejscowienie różnych elementów tworzących więźkę ról ojcowskich¹⁵ respondenci zostali poproszeni o ustosunkowanie się do gotowego zestawu zadań tworzących rolę ojcowską i określenie:

¹⁴ Dla porównania – wśród oczekiwań ogólnych na zapewnianie bytu materialnego rodzinie wskazywało niemal 2/3 wszystkich respondentów (wśród ojców młodszych nawet 69%); w przypadku oczekiwań matek – niemal połowa badanych. Wśród częściej przywołanych oczekiwań pojawiały się również:

- oczekiwania ogólne: wychowanie i wykształcenie (46% wszystkich respondentów), opieka i pielęgnacja (21% wszystkich respondentów); zapewnianie bezpieczeństwa i ochrony (16% wszystkich respondentów); wychowanie religijne (10% wszystkich respondentów);

- oczekiwania matek: dawanie miłości, ciepła oparcia, poświęcanie czasu (29% wszystkich respondentów), wychowanie i wykształcenie (27% wszystkich respondentów), opieka i pielęgnacja (26% wszystkich respondentów);

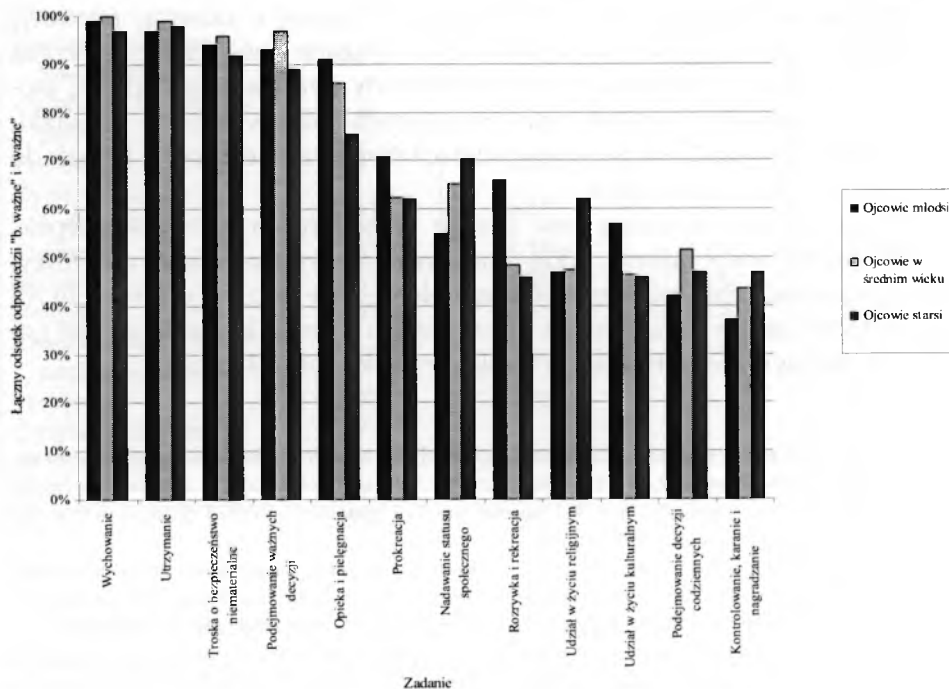
- oczekiwania dzieci: dawanie miłości, ciepła oparcia, poświęcanie czasu (37,5% wszystkich respondentów), troska o byt materialny (17% wszystkich respondentów), wychowanie i wykształcenie (15% wszystkich respondentów).

¹⁵ Brano pod uwagę następujące elementy: wychowanie, utrzymanie, troska o bezpieczeństwo niematerialne, podejmowanie ważnych decyzji, podejmowanie decyzji codziennych, opieka i pielęgnacja, prokreacja, nadawanie statusu społecznego, rozrywka i rekreacja, udział w życiu religijnym, udział w życiu kulturalnym, kontrolowanie, karanie i nagradzanie.

• jaka jest waga danego zadania (czy jest to zadanie mniej bądź bardziej ważne);

- które z rodziców jest ważniejsze podczas realizacji danego zadania.

Tak jak większość zadań, również organizację czasu wolnego, rozrywkę i zabawę respondenci zaliczali na ogół do wspólnych zadań obojga rodziców (wyjątkiem było utrzymanie rodziny, które większość respondentów przypisywało ojcu). W przypadku analizowanego elementu roli ojcowskiej odsetek wskazań na oboje rodziców wynosił 77,6%¹⁶ i wahał się od 72% wśród ojców starszych do 85% wśród ojców młodszych. Tylko w 7% przypadków przeważał ojciec i w 8% matka (jedynie wśród ojców w średnim wieku ojciec miał niewielką przewagę nad matką w tym zakresie, oczywiście gdy nie była uwzględniana odpowiedź wskazująca na oboje rodziców).

Wykres 1. Graficzna prezentacja rankingu zadań składających się na rolę ojca

¹⁶ N=299.

Drugim z elementów była tu ocena wagi zadania w ramach wiązki ról ojcowskich. Rekreacja i wypoczynek zostały uznane za co najmniej ważne¹⁷ przez 53,6% respondentów (od 46% ojców starszych do 66% ojców młodszych). Odpowiedzi takie sytuowały analizowany element roli ojcowskiej na dość odległym miejscu pod względem ważności, bowiem w przypadku odpowiedzi wszystkich respondentów było to ósme miejsce, a w przypadku poszczególnych kategorii wieku: 7 wśród ojców młodszych, 9 wśród ojców w średnim wieku i 11 w przypadku ojców starszych. Miejsce zadań związanych z rekreacją i wypoczynkiem ilustruje wykres 1 oraz tabela 3.

O mniejszej wadze roli organizatora czasu wolnego świadczyć może również fakt, iż respondenci raczej byli skłonni zgodzić się z tezą, iż ojciec może poświęcać czas na wspólną rekreację z dzieckiem tylko wtedy, gdy nie koliduje to z jego innymi obowiązkami. Była o tym przekonana mniej więcej połowa respondentów (co trzeci ojciec młodszy i ponad 60% ojców starszych). Co drugi ojciec młodszy, co trzeci w średnim wieku i co czwarty starszy nie zgodził się z tak postawioną tezą.

Rola organizatora czasu wolnego ma mniejszą wagę w oczach ojców, niż mogłoby się to wydawać na pierwszy rzut oka, zwłaszcza jeśli spojrzeć na nią jako możliwość nadrobienia braków w kontakcie z dzieckiem wynikających z zapracowania, a także w nawiązaniu do jej faktycznej realizacji. Jednakże – jak to zostało wspomniane wyżej – przegrywa ona właśnie z troską o byt materialny, która nadal pozostaje elementem wyznaczającym ojcowską tożsamość. Troska ta jest w pełni uzasadniona, jednakże nierzadko rezygnacja z części czasu przeznaczanego na pracę i poświęcenie go dzieciom przyniosłoby mniejsze straty w sferze materialnej i większe zyski w sferze niematerialnej, niż to się może wydawać w pierwszej chwili. Z drugiej jednak strony niejednemu ojcu pewnie łatwiej i wygodniej jest skoncentrować się na sferze materialnej i uznać, że skoro dostarcza rodzinie środków materialnych, to już nie musi więcej się angażować na innych polach, bowiem wywiązuje się już ze swojej roli.

Trzeci obszar roli to role-spełnienia, czyli faktyczna realizacja zadań związanych z zajmowaną przez jednostkę pozycją. Jeśli chodzi o ten obszar, to widać tutaj większe zaangażowanie ojców w zadania rekreacyjno-wypoczynkowe, niż mogłoby się to wydawać na podstawie umiejscowienia interesującego nas tutaj zadania w hierarchii zadań ojcowskich, czy też mogłoby to wynikać z oceny oczekiwań kierowanych pod adresem ojca. Tylko 2,7% ojców nigdy nie bawiło się ze swoimi dziećmi (5% ojców młodszych, 2% w średnim wieku i 1% starszych), co czwarty podejmował zabawę z dzieckiem sporadycznie (15% ojców młodszych, 20% ojców w średnim wieku i prawie 40% ojców starszych). Natomiast **71,9% ojców bawiło się ze**

¹⁷ Chodzi tu o łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” oraz „ważne zadanie”.

Tabela 3

Ranking zadań składających się na rolę ojca

Ojcowie – ogólnie		Ojcowie młodzi		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowi starsi	
Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”
1. Wychowanie	98,7%	1. Wychowanie	99%	1. Wychowanie	100%	1. Utrzymanie	98%
2. Utrzymanie	98%	2. Utrzymanie	97%	2. Utrzymanie	99%	2. Wychowanie	96,9%
3. Troska o bezpieczeństwo niematerialne	94%	3. Troska o bezpieczeństwo niematerialne	94%	3. Podejmowanie ważnych decyzji	97%	3. Troska o bezpieczeństwo niematerialne	91,8%
4. Podejmowanie ważnych decyzji	93%	4. Podejmowanie ważnych decyzji	93%	4. Troska o bezpieczeństwo niematerialne	96%	4. Podejmowanie ważnych decyzji	88,8%
5. Opieka i pielęgnacja	84,3%	5. Opieka i pielęgnacja	91%	5. Opieka i pielęgnacja	86,1%	5. Opieka i pielęgnacja	75,5%
6. Prokreacja	65,2%	6. Prokreacja	71%	6. Nadawanie statusu społecznego	65,3%	6. Nadawanie statusu społecznego	70,4%
7. Nadawanie statusu społecznego	63,5%	7. Rozrywka i rekreacja	66%	7. Prokreacja	62,4%	7. Prokreacja	62,2%
8. Rozrywka i rekreacja	53,5%	8. Udział w życiu kulturalnym	57%	8. Podejmowanie decyzji codziennych	51,5%	8. Udział w życiu religijnym	62,2%
9. Udział w życiu religijnym	52,5%	9. Nadawanie statusu społecznego	55%	9. Rozrywka i rekreacja	48,5%	9. Podejmowanie decyzji codziennych	46,9%
10. Udział w życiu kulturalnym	49,8%	10. Udział w życiu religijnym	47%	10. Udział w życiu religijnym	47,5%	10. Kontrolowanie, karanie i nagradzanie	46,9%

Ojcowie - ogólnie		Ojcowie młodszy		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowi starsi	
Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”	Zadanie	Łączny odsetek odpowiedzi „bardzo ważne zadanie” i „ważne zadanie”
11. Podejmowanie decyzji codziennych	46,8%	11. Podejmowanie decyzji codziennych	42%	11. Udział w życiu kulturalnym	46,5%	11. Udział w życiu kulturalnym	45,9%
12. Kontrolowanie, karanie i nagradzanie	42,5%	12. Kontrolowanie, karanie i nagradzanie	37%	12. Kontrolowanie, karanie i nagradzanie	43,6%	12. Rozrywka i rekreacja	45,9%
N=299		N=100		N=101		N=98	

swoimi dziećmi dość często lub bardzo często (prawie 80% ojców młodszych, ponad 77% ojców w średnim wieku i prawie 60% ojców starszych). Wśród form zabawy przeważały zabawy związane z ruchem (sport, rekreacja na świeżym powietrzu czy też inne zabawy ruchowe), a więc sprzyjające rozwojowi fizycznemu dziecka. Dość duże znaczenie miały również zabawy sprzyjające rozwojowi intelektualnemu.

Tabela 4

Najczęstsze formy zabawy z dzieckiem

Ojcowie młodzi		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowie starsi	
Forma zabawy	%	Forma zabawy	%	Forma zabawy	%
1. Zabawy sportowe	33	1. Zabawy sportowe	49,5	1. Zabawy sportowe	44,9
2. Zabawy edukacyjne lub wymagające logicznego myślenia	32	2. Zabawy edukacyjne lub wymagające logicznego myślenia	45,5	2. Zabawy edukacyjne lub wymagające logicznego myślenia	38,8
3. Zabawy zabawkami	26	3. Zabawy zabawkami	22,8	3. Zabawy na świeżym powietrzu i/lub spacer	22,4
4. Czytanie książek lub opowiadanie bajek	21	4. Zabawy na świeżym powietrzu i/lub spacer	18,8	4. Zabawy zabawkami	13,3
5. Zabawy na świeżym powietrzu i/lub spacer	19	5. Czytanie książek lub opowiadanie bajek	11,9	----	----
6. Zabawy ruchowe (inne niż sport lub zabawy na świeżym powietrzu)	12	----	----	----	----
7. Komputer	10	----	----	----	----
N=100		N=101		N=98	

Do rzadziej występujących form zabawy można zaliczyć np.: zabawy plastyczne i muzyczne (a więc nawiązujące do uczestnictwa w kulturze), zabawy tematyczne czy zabawy wymyślone przez dzieci.

Oprócz pytania otwartego o formy zabawy z dzieckiem, wśród których znalazł się sport czy spacer, respondenci zostali również poproszeni o ocenę częstości realizacji niektórych form aktywności związanych z funkcją rekreacyjno-towarzystką w pytaniu zamkniętym. Tutaj najbardziej popularną formą były spacer, na które wskazało 72,2% badanych (trzy czwarte

ojców młodszych i w średnim wieku oraz dwie trzecie ojców starszych). Co ciekawe, mimo że dość duży odsetek ojców wskazywał na różne formy aktywności sportowej, to jednak **uczestnictwo w wydarzeniach sportowych** nie było zbyt popularne. 46,8% ojców nigdy nie zabrało dziecka na mecz lub inne wydarzenie sportowe (mniej więcej co trzeci ojciec w średnim wieku i starszy oraz prawie 70% ojców młodszych, choć oczywiście w przypadku części z nich dzieci były jeszcze za małe), a co trzeci czynił to sporadycznie (wśród ojców starszych i w średnim wieku – około 40%). Również połowa ojców nie pomogła nigdy w wyborze wydarzeń sportowych wartych uczestnictwa lub kibicowania. Także tu – jak w przypadku życia kulturalnego – niemal 60% ojców młodszych uzasadniało to wiekiem dzieci. W pozostałych kategoriach wieku nie pomagał tutaj co trzeci ojciec w średnim wieku i prawie 38% ojców starszych. Z kolei dość regularnie starało się pomagać 22,1% ojców (najwięcej wśród ojców starszych – 29,5%).

Dość popularną formą aktywności były **wizyty u krewnych**, które często odbywało około 70% wszystkich ojców, a niecałe 30% przynajmniej od czasu do czasu. Co drugi ojciec również często z dziećmi **odwiedzał znajomych** (od 44% wśród ojców młodszych do 57,4% ojców w średnim wieku), a kolejne 43,1% czyniło to przynajmniej od czasu do czasu (od 37,6% ojców w średnim wieku do 49% ojców młodszych). Do w miarę popularnych czynności należały również **wspólne zakupy** (choć oczywiście nie zawsze mające charakter rozrywki), które często wspólnie z dziećmi wykonywało 54,5% ojców (wśród ojców w średnim wieku ponad 60%), a co trzeci przynajmniej od czasu do czasu (wśród ojców starszych 40%). Jednakże prawie co trzeci ojciec **nigdy nie był** z dzieckiem w kawiarni czy w restauracji (wśród ojców w średnim wieku – co piąty), a blisko połowa czyniła to sporadycznie (a wśród ojców młodszych – 43%), a tylko co piąty z respondentów bywał tam z dziećmi dość regularnie (prawie co czwarty z ojców w średnim wieku i co dziesiąty z ojców starszych). Co drugi ojciec często zabierał dzieci **na wycieczki**, a co trzeci przynajmniej od czasu do czasu (wśród ojców starszych prawie 39%), natomiast tylko co dziesiąty nigdy tego nie robił. 71,6% ojców często spędzało ze swoimi dziećmi **wakacje** (dwie trzecie ojców starszych i trzy czwarte pozostałych), a co piąty przynajmniej kilka razy (od 15% ojców młodszych do 26,5% ojców starszych). Tylko co dwudziesty nigdy nie spędził ze swoimi dziećmi wakacji (najczęściej wśród ojców młodszych, bo 7%). Ponad 70% ojców wyjeżdżało (przynajmniej raz) z dziećmi na dalsze wyjazdy – nad morze, nad jeziora, na żagle, spływy, w góry etc.; prawie 11% jeździło do rodziny lub znajomych (od 8% ojców w średnim wieku do ponad 15% wśród ojców starszych), prawie 9% organizowało swoim dzieciom czas wakacji w miejscu zamieszkania

(najwięcej wśród ojców młodszych), prawie 7,5% starało się organizować bliskie wypadki (do lasu, na działkę etc.)¹⁸.

Do form organizacji czasu wolnego można zaliczyć również aktywność o charakterze kulturalnym. Jednakże wyraźny jest tu deficyt zaangażowania (choć na marginesie można zauważyć, że nie jest to wyłącznie kwestia małego zaangażowania ojców, ale w ogóle niskiego poziomu aktywności w tej sferze). Dane uzyskane przeze mnie w badaniach są dość wymowne. Przyjrzymy się tu dwu kwestiom: pomocy w wyborze wytworów kultury i wspólnemu udziałowi w imprezach kulturalnych.

Generalnie można powiedzieć, że ojcowie nie są osobami, które doradzają dzieciom w kwestii życia kulturalnego. Około 40% ojców **nigdy nie pomogło** swoim dzieciom **wybrać lektury, filmu czy nie wskazało wydarzenia kulturalnego**, w którym mogłyby one uczestniczyć. Prawie 57% ojców nigdy nie pomagało potomkom w **wyborze muzyki**, której mogą słuchać. Wprawdzie około połowy ojców młodszych (od 46% w przypadku wyboru filmów do 60% w przypadku udziału w wydarzeniach kulturalnych) tłumaczyło to wiekiem dzieci, który nie pozwala im jeszcze na udział w życiu kulturalnym, jednak można sądzić, że większość z nich w przyszłości nie podejmie żadnych kroków w tym kierunku, tak jak znaczny odsetek ojców z pozostałych kategorii wieku. Co trzeci ze starszych ojców nigdy nie pomógł dzieciom wybrać lektury ani nie wskazał wydarzeń kulturalnych wartych uczestnictwa. 43% z nich nie pomogło wybrać filmu, który warto obejrzeć, a co drugi nigdy nie pomógł w wyborze muzyki. Również prawie co drugi ojciec w średnim wieku nigdy nie pomógł dziecku w wyborze muzyki.

Jednakże dla kontrastu można odnotować, iż w miarę regularnie (bardzo często i dość często) ojcowie pomagali dzieciom wybierać:

- filmy – 26,8% (po około 30% ojców młodszych i w średnim wieku);
- książki – 25,1% (najczęściej ojcowie starsi – 27,5%);
- wydarzenia kulturalne – 17,7% (najczęściej ojcowie starsi – mniej więcej co piąty);
- muzykę – 13,1% (najczęściej ojcowie starsi – 16,3%, z kolei wśród ojców w średnim wieku – zaledwie 9,9%).

Ojcowie również rzadko razem z dziećmi uczestniczyli w życiu kulturalnym, bowiem wśród przebadanych:

- 61,9% ojców **nie było nigdy** z dzieckiem w **teatrze** (co drugi ojciec starszy i w średnim wieku, ponad 80% ojców młodszych; w przypadku ojców młodszych należy uczynić zastrzeżenie, iż większość z nich nie uczyniła tego ze względu na wiek dziecka, jednak można przypuszczać, iż zna-

¹⁸ Respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

komita część z nich nie uczyni tego również w przyszłości), a co czwarty czynił to sporadycznie (co trzeci ojciec starszy i w średnim wieku, 13% ojców młodszych);

- 61,5% ojców **nigdy nie było** z dzieckiem na **koncercie** (dwie trzecie ojców starszych, połowa ojców w średnim wieku i ponad 70% ojców młodszych), a co czwarty czynił to sporadycznie;

- 50,8% ojców **nigdy nie było** z dzieckiem na **wystawie** (około 40% ojców starszych i w średnim wieku i prawie 70% ojców młodszych), a co trzeci czynił to sporadycznie;

- 41,5% ojców **nigdy nie było** z dzieckiem w **muzeum** (co czwarty starszy ojciec, co trzeci ojciec w średnim wieku i dwie trzecie młodszych), a kolejne 41,5% czyniło to sporadycznie;

- 30,8% ojców **nigdy nie było** z dzieckiem w **kinie** (około połowy ojców młodszych, ponad jedna czwarta ojców starszych i prawie 17% ojców w średnim wieku), a połowa czyniła to sporadycznie.

Można zatem powiedzieć, że ojcowie wprawdzie organizują dzieciom czas wolny, jednak nie wiąże się to z większym zaangażowaniem w sferze kultury.

Ważnym czynnikiem sprzyjającym realizacji analizowanego zadania (jak i innych zadań) przez ojców jest chęć i możliwość poświęcenia dzieciom czasu. Deklaracje ojców co do czasu poświęcanego dzieciom są z pewnością zbyt optymistyczne, zwłaszcza jeśli chodzi o dni robocze. Wiadac jednak, że w dni wolne od pracy zdecydowana większość ojców poświęca swoim dzieciom więcej czasu lub przynajmniej tyle samo co w dni robocze.

Tabela 5

Czas poświęcany dzieciom

Ilość czasu	Kategoria wieku / okres					
	Ojcowie młodszy		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowie starszy	
	Dni robocze	Dni wolne od pracy	Dni robocze	Dni wolne od pracy	Dni robocze	Dni wolne od pracy
Brak czasu / mało czasu	3%	1%	12,9%	4%	28,6%	6,1%
Do 1 godziny	11%	2%	12,9%	2%	12,2%	---
Od 1 do 2 godzin	25%	1%	14,9%	3%	17,3%	4,1%
Od 2 do 3 godzin	18%	5%	13,9%	7,9%	11,2%	1%
Powyżej 3 godzin, większość dnia	27%	82%	23,8%	69,3%	13,3%	71,4%
Inne odpowiedzi	16%	9%	21,8%	13,9%	17,3%	16,3%
Brak odpowiedzi	---	---	---	---	---	1%
N	100		101		98	

Tabela 6

Stosunek ilości czasu poświęcanego dzieciom w dni powszednie i dni wolne od pracy

Odpowiedzi	Ojcowie młodszy	Ojcowie w wieku średnim	Ojcowie starsi
Odpowiedzi wskazujące na poświęcanie dzieciom większej ilości czasu w dni wolne niż w robocze	52%	42,6%	61,2%
Odpowiedzi wskazujące na poświęcanie dzieciom takiej samej ilości czasu w dni wolne i w robocze	30%	31,7%	17,3%
Odpowiedzi wskazujące na poświęcanie dzieciom mniejszej ilości czasu w dni wolne niż w robocze	1%	1%	2%
Odpowiedzi nie pozwalające ustalić różnicy	17%	25%	19,4%
N	100	101	98

Tabela 7

Czynności wykonywane na rzecz dziecka w dni powszednie¹⁹

Ojcowie młodszy		Ojcowie w średnim wieku		Ojcowie starsi	
Czynności	%	Czynności	%	Czynności	%
1. Mycie, kąpiel	38	1. Zabawy, gry	42,6	1. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	29,6
2. Zabawy, gry	38	2. Spacer	29,7	2. Zabawy, gry	18,4
3. Karmienie	28	3. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	28,7	3. Spacer	17,3
4. Pomoc w nauce, zainteresowanie sprawami szkolnymi	21	4. Mycie, kąpiel	27,7	4. Odprowadzanie do / odbieranie z przedszkola / szkoły	16,3
5. Odprowadzanie do / odbieranie z przedszkola / szkoły	19	5. Odprowadzanie do / odbieranie z przedszkola / szkoły	22,8	5. Nic	14,3
6. Przewijanie	18	6. Przygotowanie posiłków	18,8	6. Mycie, kąpiel	13,3
7. Przygotowanie posiłków	17	7. Karmienie	15,8	----	----
8. Czytanie książek, opowiadanie bajek	16	8. Przewijanie	11,9	----	----
9. Spacer	15	9. Czytanie książek, opowiadanie bajek	11,9	----	----
10. Rozmowa	13	10. Opieka (ogólnie)	10,9	----	----
N=100		N=101		N=98	

¹⁹ Pytanie otwarte.

Warto odnotować, iż jeśli chodzi o odpowiedzi wskazujące na brak czasu lub jego bardzo małą ilość, to ich odsetek wśród ojców młodszych jest ponad dziewięć razy mniejszy w porównaniu z ojcami starszymi i ponad cztery razy w porównaniu z ojcami w średnim wieku. Wynik ten jest o tyle ciekawy, że można sądzić, iż młodszy ojcowie wcale nie poświęcali pracy mniej czasu, a być może czasem nawet więcej. Może on świadczyć o tym, że poświęcanie czasu dziecku, nawet kosztem własnych spraw, było dla ojców młodszych większym priorytetem, niż w przypadku pozostałych kategorii wieku.

Tabela 8
Czynności wykonywane na rzecz dziecka w dni wolne od pracy²⁰

Ojcowie młodzi		Ojcowie młodzi		Ojcowie młodzi	
Czynności	%	Czynności	%	Czynności	%
1. Spacer	51	1. Spacer	48,5	1. Wyjazdy, turystyka, wycieczki	42,9
2. Zabawy, gry	45	2. Wyjazdy, turystyka, wycieczki	38,6	2. Spacer	37,8
3. Wyjazdy, turystyka, wycieczki	27	3. Zabawy, gry	31,7	3. Zabawy, gry	33,7
4. Sport, aktywny wypoczynek	17	4. Wizyty u znajomych i rodziny	17,8	4. Wizyty u znajomych i rodziny	17,3
5. Mycie, kąpiel	11	5. Sport, aktywny wypoczynek (np. basen)	16,8	5. Sport, aktywny wypoczynek (np. basen)	16,3
6. Przygotowanie posiłków	11	6. Zabawa na świeżym powietrzu (np. piaskownica)	10,9	---	---
---	---	7. Udział w imprezach kulturalnych	9,9	---	---
N=100		N=101		N=98	

Czas, który ojcowie spędzali razem z dziećmi, był inaczej wykorzystywany w dni powszednie, a inaczej w dni wolne od pracy. W dni powszednie przeplatały się działania kontrolne, opiekuńcze, pielęgnacyjne czy nawet gospodarcze z czynnościami o charakterze rekreacyjnym, rozrywkowym. Natomiast w dni wolne od pracy zdecydowanie dominowały czynności rekreacyjno-rozrywkowe, co oczywiście nie znaczy, że nie pojawiały się inne rodzaje czynności, które zostały przywołane w przypadku dni powszednich. Jednak bardzo rzadko wymieniał je więcej niż co dziesiąty respondent.

²⁰ Pytanie otwarte.

Można przypuszczać, że w wielu przypadkach ilość czasu deklarowana przez ojców jest nie do końca zgodna z rzeczywistością, a przywoływane czynności nie są wykonywane bardzo regularnie. Dotyczy to szczególnie dni zwykłych. W dni wolne od pracy znaczna część ojców próbuje lub próbowała jednak nadrabiać zaległości. Warto podkreślić, że rola organizatora czasu wolnego nie należy do priorytetów ojcowskich. W utworzonym zestawie ról ojcowskich zajmuje raczej dalsze miejsca, nie zaliczając się do zadań bardzo ważnych²¹.

W przypadku ojców młodszych została ona zaliczona do ról dość ważnych (podobnie został usytuowany udział w życiu kulturalnym). Jest ona w przypadku tej kategorii wiekowej realizowana dość często, jednakże nie jest przez ojców doceniana. Z kolei w przypadku ojców w średnim wieku rola organizatora czasu wolnego – pomimo również znacznego udziału w jej realizacji – znalazła się wśród ról już z ostatniej grupy – mniej ważnych (tak samo zresztą jak udział w życiu kulturalnym, w przypadku którego zaangażowanie ojców było już mniejsze). Taka sama sytuacja wystąpiła w odniesieniu do ostatniej kategorii wieku, w przypadku której również zadania związane z organizacją czasu wolnego (mimo faktycznej ich realizacji), a także udział w życiu kulturalnym znalazły się wśród zadań mniej ważnych.

Podsumowując rozważania o roli organizatora czasu wolnego, trzeba zwrócić uwagę na pewną sprzeczność, jaka wyłania się z analiz różnych obszarów roli ojcowskiej. Z jednej strony na duże znaczenie tej sfery ojcowskiej aktywności zwraca się uwagę w literaturze. E. Badinter, przytaczając wyniki francuskich badań nad udziałem ojca w opiece nad dziećmi, wskazuje na szereg form aktywności, jakie realizują ojcowie (przygotowanie posiłków, opieka nad dziećmi chorymi, kupno odzieży i mebli, wizyty u lekarza, dentystry, zakupy żywnościowe, kontakty z nauczycielami, pomoc przy odrabianiu lekcji, organizacja wolnego czasu poza domem, udział w zabawach dzieci), konkludując, że żadne z wymienionych nie było realizowane przez ojców częściej niż przez matki.

Co istotne, z wymienionych form aktywności ojcowie najczęściej podejmowali ostatnią. Podobne wyniki uzyskały w Polsce A. Dodziuk-Lityńska i D. Markowska. W ich badaniach do najczęściej realizowanych przez ojców zadań o charakterze opiekuńczym należała zabawa (dotyczyła pra-

²¹ Podstawą podziału jest łączny odsetek odpowiedzi „ważne zadanie” oraz „bardzo ważne zadanie” (wg tabeli nr 12). Zadania, które wskazało tu więcej niż 75% badanych, można uznać jako zadanie bardzo ważne, mniej niż 75%, ale więcej niż 50% - jako zadanie dość ważne i wreszcie mniej niż 50% - zadanie mniej ważne.

wie co piątego ojca) i spaceru (co szóstego). Pozostałe zadania (poranne przygotowywanie dzieci – mycie i ubieranie, nadzór nad posiłkami, czy odprowadzanie do przedszkoli) dotyczyły mniej niż 5% ojców. Także z szeregu zadań, jakie rozważała B. Budrowska (pilnowanie dziecka, czynności pielęgnacyjne, organizowanie opieki dla dziecka, lekcje, odprowadzanie do przedszkola/szkoły, spaceru, rozrywka, przyjęcia okolicznościowe dla kolegów, zabawa i wspólne spędzanie czasu, czytanie dziecku, profilaktyka zdrowotna, kontakt z lekarzem podczas choroby, pielęgnacja podczas choroby, kontakt z wychowawcą w szkole/przedszkolu) ojcowie nie wykonywali żadnego częściej niż matki – i to w opiniach zarówno matek, jak i samych ojców. Ojcowie najczęściej byli odpowiedzialni za rozrywkę oraz transport do/z instytucji edukacyjnej²². Także analizy podręczników szkolnych i zawartych w nich modeli ról pokazywały ojca właśnie jako realizatora zadań związanych z rekreacją i wypoczynkiem.

B. Szacka przeprowadziła analizę podręczników szkolnych, z której wynika, iż rola matki pojawia się w nich niemal dwa razy częściej niż rola ojca (w analizowanych przez autorkę podręcznikach matka pojawiała się 421 razy, a ojciec – 279). Matka była najczęściej przedstawiana w rolach gospodarzo-zaopatrzeniowych (76 razy, ojciec – 10 razy), w rolach kontrolera (29 razy, ojciec 5 razy), w rolach opiekuńczych (10 razy, ojciec 1 raz). Przewaga ojca dotyczyła jedynie zadań odnoszących się do świata zewnętrznego – uczenia świata oraz funkcji rekreacyjno-towarzyskiej (oba zadania po równo – matka 2 razy, ojciec 9 razy). Jak zauważa autorka, podstawowym wyznacznikiem statusu kobiety, postaci stale obecnej w domu było w podręcznikach macierzyństwo, natomiast w przypadku ojca, postaci ciekawszej, bo obecnej w domu tylko odświętnie i w domu odpoczywającej – praca zawodowa²³, co można uznać za zgodne ze stereotypowymi wyznacznikami tożsamości płciowej kobiet i mężczyzn.

Na dużą wagę rekreacyjnej aktywności ojcowskiej wskazują również osiągnięte przeze mnie wyniki badań (zarówno przedstawione w niniejszym artykule, jak również pominięte tutaj wyniki badań, w których o ojcostwo i rolę ojca pytano studentów; podobieństwo wyników uzyskanych w przypadku studentów pozwala przyjąć, że deklaracje ojców co do ich zaangażowania nie są tylko próbą ratowania twarzy współczesnego ojca

²² Por. E. Badinter, *Historia miłości macierzyńskiej*, Warszawa 1998; A. Dodziuk-Lityńska, D. Markowska, *Współczesne...*, dz. cyt.; B. Budrowska, *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław 2000.

²³ Por. B. Szacka, *Spoleczny wymiar obrazu Polski w podręcznikach szkolnych dla klas I-V szkoły podstawowej*, (w:) B. Szacka (red.), *Polska Dziecięca. Studia*, Warszawa 1987; por. także: D. Panowska, *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk 2005.

(także we własnych oczach ojców), gdyż nawet we wspomnieniach respondentów dotyczących ich własnych ojców bardzo silnie zaznaczał się interesujący nas tutaj obszar roli ojcowskiej.

Z drugiej strony wyraźnie było widać, że respondenci określając oczekiwania kierowane pod swoim adresem, marginalizowali zadania rekreacyjno-wypoczynkowe i związane z zabawą. Również jeśli chodzi o obszar ról-koncepcji, to interesujący nas tutaj aspekt roli ojcowskiej był traktowany przez respondentów jako mniej ważny: zaledwie około połowy wszystkich badanych uznało je za ważne (nieco więcej wśród ojców młodszych, bo dwie trzecie), przez co w rankingu zadań ojcowskich znalazło się ono na 8 miejscu (najwyżej było sytuowane przez ojców młodszych - na 7 miejscu, ale w przypadku ojców starszych znalazło się dopiero na ostatnim miejscu).

Można zatem uznać za co najmniej zastanawiający fakt, iż zadanie, które jest przez ojców realizowane w dość szerokim zakresie, jest równocześnie uznawane za mało istotne. Jest to tym bardziej interesujące, że realizacja tych zadań może dać szansę nadrobienia zaległości w innych obszarach i nawiązania/podtrzymania/odnowienia relacji z dziećmi. Dlatego wydaje się, że konieczne byłoby uświadomienie ojców, jakie możliwości daje realizacja roli organizatora czasu wolnego - że oprócz zabawy i wypoczynku pozwala na realizację również innych zadań rodzicielskich - od wychowania i kształcenia dzieci (zgodnie z hasłem „bawiąc-uczyć”), przez udział w życiu kulturalnym (czy czasem też religijnym), po kształtowanie więzi emocjonalnych.

Podsumowując, można stwierdzić, iż rola organizatora czasu wolnego jest taką rolą ojcowską, która - paradoksalnie - zarówno istnieje, jak i (prawie) nie istnieje - w zależności od tego, który aspekt roli społecznej zostanie wzięty pod uwagę. Istnieje - bo jest realizowana przez ojców, co starałem się pokazać, opierając się na odpowiedziach respondentów. A z drugiej strony wymaga jednak odkrycia jej dla samych ojców - by zaistniała w ich świadomości wraz z całym swoim znaczeniem (i w tym właśnie sensie prawie nie istnieje, gdyż owo znaczenie jest marginalizowane w świadomości ojców). Na szczęście - jak można sądzić - powoli zaczyna się doceniać owo znaczenie, czego przejawem są różne formy wsparcia omawianej aktywności ojcowskiej, jak chociażby serwisy internetowe mające propagować wspólny wypoczynek ojców i dzieci²⁴.

²⁴ Przykładem może być tutaj serwis „www.ojciec-syn.pl”, który stawia sobie za cel podsuwanie ojcom pomysłów i podpowiedzi odnośnie do tego, w jaki sposób mogą wspólnie z dziećmi aktywnie spędzać wolny czas.

LITERATURA

- Badinter E., *Historia miłości macierzyńskiej*, Warszawa 1998
- Białyszewski H. *Rola społeczna jako kategoria struktury*, (w:) „*Studia Socjologiczne*”, nr 1(24) / 1967
- Budrowska B., *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław 2000
- Dodziuk-Lityńska A., Markowska D., *Współczesne rodziny w Polsce*, Warszawa 1975
- Gębka M., *Ojciec jako rodziciel*, (w:) „*Roczniki Socjologii Rodziny*”, tom XVIII (2007)
- Gębka M., *Spoleczna rola ojca* (niepublikowana praca doktorska), Poznań 2008
- Jaworowska A., *Specyfika roli ojca: różnice między matką a ojcem w zakresie funkcjonowania w rolach rodzicielskich (przegląd badań)*, (w:) „*Psychologia Wychowawcza*”, nr 1/1986
- Komunikat z badań CBOS *Wychowanie i opieka nad dziećmi w polskich rodzinach*, Warszawa 1995
- Komunikat z badań TNS OBOP *Gdzie częściej chodzimy: na mecz czy do muzeum?*, Warszawa 2000
- Levinson D.J., *Rola, osobowość i struktura społeczna*, (w:) J. Szmatka, *Elementy mikrosocjologii (Wybór tekstów)*, Kraków 1979
- Matuszewska M., *Role rodzinne młodych dorosłych jako źródło doświadczeń i zmian rozwojowych jednostki*, (w:) „*Roczniki Socjologii Rodziny*”, Tom VII (1995)
- Pankowska D., *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk 2005
- Rembowski J., *Postawy dzieci wobec rodziców i innych członków rodziny*, Gdańsk 1971
- Sochaczewska G., *Rola ojca i dziadka*, (w:) „*Wychowanie w Przedszkolu*”, nr 5/1987
- Szacka B., *Spoleczny wymiar obrazu Polski w podręcznikach szkolnych dla klas I-V szkoły podstawowej*, (w:) B. Szacka (red.), *Polska Dziecięca. Studia*, Warszawa 1987
- Szmatka J., *Małe struktury społeczne. Wstęp do mikrosocjologii strukturalnej*, Warszawa 1989
- Szmatka J., *Próba strukturalistycznej koncepcji małej grupy społecznej*, (w:) I. Machaj, *Małe struktury społeczne*, Lublin 1999
- Szmatka J., *Struktury pośredniczące I – instrumentalne i ekspresyjne role społeczne*, (w:) I. Machaj, *Małe struktury społeczne*, Lublin 1999
- Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1974
- Znaniński F., *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa 1974
- Znaniński F., *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971
- Znaniński F., *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001
- Znaniński F., *Spoleczne role uczonych*, Warszawa 1984
- Znaniński F., *Wstęp do socjologii*, Warszawa 1988

THE FATHER AS THE FREE TIME ORGANISER

Summary

The article shows that the role of the free time organiser is such a role of the father that, paradoxically, is both existent and (virtually) non-existent, depending on which aspect of the social role of the father is considered. The role does exist in the sense that it is actually realised by fathers. However, it requires that it be discovered by fathers themselves, including all its importance, which is where it almost ceases to exist, as the importance is marginalised in fathers' awareness.